

LES COORDENADES DE LA CONFLICTIVITAT SOCIAL A BARCELONA DURANT L'EPIDÈMIA DE CÒLERA DEL 1834

MERCÈ JORDÀ i OLIVES
JOAN JACOB i CALVO

Departament d'Història Contemporània

En considerar els fets de l'estiu del 1835 a Catalunya (crema dels convents, destrucció de la fàbrica Bonaplata, crisi del liberalisme moderat...) ressaltava especialment la importància que durant l'any 1834 tingueren els problemes que abocaren en aquest moment de crisi, entre els quals cal remarcar l'epidèmia de còlera que des del 1833 afectava algunes zones de la península ibèrica i que en plantejar una situació mai no experimentada possibilitava la polarització extrema de les repercussions de la problemàtica política, bèl·lica, econòmica i social existent a Catalunya.

El còlera va aparèixer per primera vegada a l'Europa occidental els anys trenta del segle XIX, com a punt de partida d'una sèrie de brots que es renovaren amb freqüència tot el llarg del segle; la seva primera pressència a Espanya fou a Vigo, el gener del 1833; d'aquí passà al sud, l'estiu d'aquell mateix any, i es manifestà intensament a Extremadura i a Andalusia; és des d'aquest moment que podem considerar que incideix indirectament sobre la situació catalana, però la repercussió més important serà la de l'any següent, quan la seva extensió afectarà el centre -Madrid-, des del juny fins a l'agost, poc abans d'estendre's per Catalunya.

Malgrat que al setembre del 1833 el còlera a Andalusia semblava molt llunyà per a afectar Catalunya, hi havia una consciència molt clara que aquella era una hipòtesi fatal que calia considerar seriosament i, sense deixar de confiar en la previsió de les autoritats catalanes i en la capacitat dels estaments sanitaris, van aparèixer queixes molt dures en relació a l'estat deplorable de la salubritat pública i a

la misèria existent, com ambient adequat per a l'extensió i propagació de l'epidèmia ⁽¹⁾. Però no sembla que el problema constituís encara una especial preocupació per la societat catalana ni per les autoritats, les quals procuraven donar la sensació que podien controlar perfectament l'epidèmia cas que arribés a afectar Catalunya, actitud de confiança que contrastava amb el pessimisme radical d'alguns sectors eclesiàstics pel que fa a les possibilitats d'actuació humana en aquelles circumstàncies ⁽²⁾. En certa manera, s'utilitzava l'amenaça del còlera com una forma d'enquadrar la societat segons els criteris del poder establert i s'intentava presentar el manteniment d'una absoluta normalitat laboral, social i política com el millor preventiu possible, establint, finalment, una relació de causa-efecte entre el carlisme i l'epidèmia ⁽³⁾.

De totes maneres, i tal com havia succeït en els altres punts afectats abans pel còlera, d'alguna manera les autoritats varen fer el possible per intentar solucionar els greus problemes d'higiene pública que llavors es donaven als nuclis urbans ⁽⁴⁾. Però fins que el còlera no va començar a amenaçar clarament Catalunya -juliol del 1834-, el problema d'aquesta malaltia no va merèixer cap tipus de tractament especial, si exceptuem el que aleshores era el sistema normal de protecció a partir del control de mercaderies i de viatgers procedents de les zones afectades i que es va establir i es va mantenir a Espanya malgrat la duresa de les crítiques que s'alçaren en contra d'aquest procediment des del mateix moment de la seva implantació. Efectivament, el cordó sanitari fou vist des dels primers moments de l'epidèmia com una mesura absolutament ineficaç per a controlar la malaltia i impedir-ne l'extensió ⁽⁵⁾; aquest sistema, a més, fou considerat com a contraproduent psicològicament en palesar l'existència de l'epidèmia i la possible imminència del contagi i en crear greus problemes materials a les poblacions les quals es pretenia preservar ⁽⁶⁾. Però malgrat que fins al moment del contagi declarat, a la segona meitat del 1834, el còlera no va incidir directament a Catalunya, de manera indirecta es varen començar a plantejar molt aviat els seus

1. *El Vapor. Periódico Político, Literario y Mercantil de Cataluña* (Vapor) 17.IX.1833, p. 4; 9.XI.33, pp. 3-4.

2. Biblioteca de Catalunya (BC), *Folletos BONSOMS*, n° 4651, circular del Bisbe d'Urgell del 2.X.1833.

3. Vapor, 8.XI.33, pp. 1-2.

4. Institut Municipal d'Història de Barcelona (IMHB), *Acuerdos del Ayuntamiento de Barcelona* (AAB), 10.I.34, f. 13v; *Oficios*, 1834, 10.I.34, ff.3v-4, en què l'Ajuntament de Barcelona sol·licita al Capità General cadenes de presidiaris per tal d'ajudar a la neteja de carrers i places.

5. Vapor, 17.IX.33, p.4

6. Vapor, 8.XI.33, pp. 1-2.

afectes en contribuir a l'agreujament de la problemàtica econòmica.

Tot al llarg del primer semestre del 1834 els observadors privilegiats de la realitat catalana, com els cònsuls dels diferents estats europeus, palesaven la ral·lentització, i en determinats moments la paralització, de l'activitat comercial ja des del primer trimestre del 1834, i, en conseqüència, l'estancament de l'activitat fabril (7).

Aquesta orientació negativa de l'economia catalana venia provocada, en primer lloc, per la incidència de la guerra civil, iniciada a les darreries del 1834, sobre els circuits comercials i sobre l'activitat productiva general del país, que originava, malgrat que Catalunya presentava una panoràmica millor que la de la resta d'Espanya, una greu distorsió que es potenciava amb els problemes derivats de l'extensió del còlera, en dificultar, d'una banda, la relació de les zones afectades amb les que pretenien lliurar-se de l'epidèmia, i en incidir, d'altra banda, tant en les activitats productives com en els aspectes concrets del mercat i del consum (8).

En segon lloc, en aquest moment apareix com un factor negatiu important la pràctica, semblantment creixent, del contraban, d'arrels molt llunyanes, que constituïa una competència greu per a la naixent indústria catalana i que es podia desenvolupar amb certa facilitat en la mesura en què les necessitats de la situació bèl·lica centaven sobre el carlisme l'atenció de les diverses autoritats i relaxaven la vigilància sobre el tràfec il·lícit. L'autèntica dimensió del contraban, a Espanya en general i a Catalunya en particular, en aquest període, presenta una complexitat de problemes en tant que, en el fons, pot ésser considerat com estretament relacionat amb el gran debat del moment: proteccionisme o lliure-canvi (9).

Segons el cònsul francès a Barcelona, el contraban no podia ésser considerat de cap manera com un factor important de la crisi, sinó que substancialment era un argument manipulat pels fabricants catalans per a aconseguir nous beneficis i privilegis que reforcessin la posició de la indústria catalana; pel cònsul Blanchet, la veritable

7. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), *Correspondència del Cònsul del Regne de les Dos Sicilies i del Cònsul de Roma*. Archive des Affaires Étrangères de France (AAEF) (Paris). *Correspondance Politique des Consuls, Barcelonne*, (CPCB).

8. CARRERA PUJAL, Jaime, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, casa editorial Bosch, 1960, 4 vols., II, pp. 238-9, tot citant la documentació de la Junta de Comerç fa referència als informes de Magi Coromines de l'abril i juny del 1834 a la Junta assenyalant aquesta realitat.

ADB, registre del cònsul de Roma, carta del Nunci a Madrid, sense data, situada entre les corresponents al 19.IV.34 i 26.IV.34, probablement del mateix 19, on es relaciona el carlisme -Carnicer- i la depressió econòmica.

9. IZARD, Miquel, *La Revolución industrial en España: expansión de la industria algodonera catalana: 1832-1861*, Mérida, Universidad de los Andes, 1969, pp. 142-144.

causa de la crisi era el còlera, i n'assenyalava clarament la responsabilitat en la caiguda de la demanda i del consum ⁽¹⁰⁾. Aquesta interpretació contrasta radicalment amb la dels individus i les institucions relacionats amb l'activitat fabril catalana que veien en el comerç il·lícit, potenciat per la guerra, la causa substancial d'una situació econòmica que jutjaven difícil i preocupant. Malgrat que els arguments entorn del contraban eren utilitzats des de molt enrera pels industrials catalans, no és sinó des de la primavera del 1834 quan es realitzen els esforços més actius, davant la primera autoritat catalana i davant la Reina, per tal que el govern prengui mesures eficaces en aquest aspecte ⁽¹¹⁾. El problema, que ja era profundament greu, podia tenir repercussions pitjors en la mesura que podia arribar a incidir en les relacions laborals i originar una perillosa situació d'instabilitat social; i aquesta possibilitat de desenvolupament ràpid d'una situació d'atur en augment fou una de les palanques en les que els industrials catalans recolzaren la seva argumentació.

De conflictes laborals en el món fabril se n'havien plantejat des del moment mateix en què l'activitat industrial va començar a caminar i s'introduïren les màquines que donaren una nova dimensió al procés de producció. En els moments immediatament anteriors al 1834, els teixidors, col·lectivament, s'havien queixat d'una, segons el seu criteri, modificació salarial que els perjudicava ⁽¹²⁾. Però aquesta reivindicació, exposada al Capità general -àrbitre durant el segle XIX i bona part del XX en els conflictes entre capital i treball-, fou desautoritzada com a no fonamentada per la Comissió de Fàbriques, la qual aprofità l'avinentsa per assenyalar la llei d'oferta i demanda com a criteri màxim de les relacions laborals; els fabricants es manifestaren disposats a mantenir el nivell salarial i d'ocupació mentre ho permetés la situació i en tant les pèrdues per l'orientació negativa de la conjuntura no fossin insuperables; de totes maneres no descartaven la possibilitat d'aplicar, en el futur, aquestes mesures si la situació continuava essent tan precària ⁽¹³⁾.

10. AAEF, *CPCB*, vol. 8, 8.VIII.34, ff. 89-92: pel cònsul la situació era conjuntural; quan el còlera passés es normalitzaria la situació fabril i comercial; insistia en que no es començà a acomiadar obrers fins que el còlera va fer caure el consum.

11. Fomento del Trabajo Nacional (FTN), Archivo, *Junta de Fábricas. Oficios*, II, pp. 35-38; BC., *Real Junta de Comercio (RJC). Copiador de Oficios. 1834*, Arx. 116, pp. 115-6, al Capità general, i pp. 107-11 al Intendent, i *Copiador de Cartas. Madrid*, Arx. 98, carta del 10.V.34 a la Reina.

12. FTN, *Junta de Fábricas (JF), Actas*, I, ff. 192-3, 30.XII.33.

13. FTN, *JF, Oficios*, II, pp. 5-9, carta del 4.I.34 al Intendent amb una crítica a l'ociositat dels treballadors, funesta pel procés de producció, i on s'evidencia la inadaptació del món laboral al nou mitjà de producció, i BC, *RJC, Copiador de Oficios, 1834*, Arx. 116, ff. 5-6.

El cert és que a l'abril del 1834 va començar l'acomiadament; s'inicià segurament pels obrers fabrils que en integrar-se a les files de la Milícia Urbana havien estat temporalment en campanya contra el carlisme, els quals, en retornar, ja no eren admesos pels seus patrons. Aquest fet ja no tan sols no el negava la Comissió de Fàbriques sinó que, en acceptar-lo com a probable, l'interpretava com un senyal clar de panoràmica que molt aviat esdevindria la de tota Catalunya si no s'adoptaven mesures contra el contraban (en definitiva mesures que reguessin l'activitat fabril) i de proteccionisme, a favor de les quals presionaven constantment; malgrat que palesaven la seva voluntat política d'atendre les pressions del Capità general per mantenir l'ocupació existent, no per això deixaven de manifestar que estaven arribant al límit de les seves possibilitats i que veien apropar-se una nova situació, l'atur generalitzat i creixent, que tindria greus repercussions socials i polítiques ⁽¹⁴⁾.

El mes de juny Magí Coromines, comissionat per la Junta de Comerç per a elaborar l'estadística mercantil i fabril de Catalunya, recollia en els seus informes el caire progressiu que prenia l'acomiadament de treballadors per part dels fabricants que travessaven una situació crítica agreujada per la incidència del còlera ⁽¹⁵⁾, i la Comissió de Fàbriques constata la impossibilitat dels fabricants de pagar els obrers i la necessitat forçosa d'acomiar-los ⁽¹⁶⁾. A la major part de les localitats industrials catalanes, les fàbriques, que depenien de les més importants de Barcelona i estaven més lligades a la comercialització immediata de la seva producció, no tenien altra alternativa que l'acomiadament, mentre les de Barcelona, en el millor dels casos, ocupaven alternativament la meitat dels seus obrers ⁽¹⁷⁾.

El món del treball industrial experimentà doncs a Catalunya a la primera meitat del 1834 un procés de dificultats creixents que el portà de manera progressiva i clara a constituir-se en un nucli social amb problemes vitals i en conseqüència amb un potencial conflictiu que d'una o d'altra manera podia acabar desestabilitzant la situació. Però malgrat les inquietuts de les autoritats catalanes i el fort pessimisme dels fabricants pel que feia al caire «perillós» que podien adoptar els sectors popular abocats a l'atur i a la misèria, el descontent que es podia acumular no es va traduir en crítiques greus contra la situació social i política; això no vol dir, però, que no existissin moments en

14. FTN, *JF, Actas*, I, ff. 209-11, 29.IV.34, *Oficios*, II, pp. 35-8, de 25.IV.34 al Capità general, i pp. 38-9, circulars als fabricants de 8.IV.34.

15. CARRERA PUJAL, *Economía XIX*, II, pp. 238-9.

16. FTN, *JF, Actas*, I, ff. 213-6, 6.VI.34

17. FTN, *JF, Oficios*, II, pp. 54-6, 10.VI.34 al Capità general

els quals es veïes com a pròxima a materialitzar-se la conflictivitat social: a l'abril del 1834, el coneixement dels enfrontaments socials recents de París i de Lyon causà un profund impacte i es gestà una psicòsi de por en pensar que a Barcelona podia esclatar una explosió social idèntica, i més quan les necessitats del carlisme, que pressiona-va al sud del Principat, polaritzaven en aquell punt les forces militars regulars i la milícia urbana. Aquesta podia haver estat la reflexió que es feren els sectors benestants que llavors s'ofерiren a l'autoritat mili-tar per a realitzar el servei de guarnició de la plaça i també la del Ca-pità general en acceptar l'oferta i en la seva intenció d'armar amb idèntica finalitat els caps de família ⁽¹⁸⁾. Al cap i a la fi no res va suc-cèi: la victòria a Mayals sobre el carlisme fou un sobreexidor de la tensió social i les violències que es descarregaren sobre els eclesiàstics varen servir per a desviar l'atenció popular d'altres objectius possi-bles ⁽¹⁹⁾.

Sobre aquesta situació, que es mantenia d'una manera més o menys precària sense arribar a trencar-se, incidirà una nova realitat, a la segona meitat del 1834, que comportarà una inflexió radicalitza-dora de la panoràmica catalana, l'epidèmia de còlera, que en certa manera actuarà de catalitzador d'altres problemes de fons: els eco-nòmics, els polítics, els socials.

La queixa constant del sector fabril català contra la pretesa ex-tensió generalitzada del contraban, es doblà a partir d'aquest mo-ment, pel clamor, clarament favorable al proteccionisme i contrari a possibles veleitats lliurencanvistes del govern de Madrid, llançat des de les institucions econòmiques del país ⁽²⁰⁾ i des de la plataforma in-fluent de la premsa que els era adicta ⁽²¹⁾. A més, la liberalització pro-gressiva del règim, iniciada a l'últim trimestre del 1832, tancava en aquell moment una etapa -el retorn dels emigrats amnistiats- que,

18. AAEF, *CPCB*, vol. 7, 18.IV.34, f. 255; 6.V.34, ff. 302-5. IMHB, *AAB*, 22.IV.34, f. 122; 6.V.34, ff. 137v-138; 7.V.34, f. 148v, *Oficios*, 21.V.34, f. 180v. CARRERA PUJAL, Jaime, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, casa editorial Bosch, 1957, III, pp. 20-21. *Diario de Barcelona* (DB), 22.IV.34, pp. 906-7.

19. BC, *Manuscrit 737, Sucesos de Barcelona*, ff. 108 i 110v. D'aquest manuscrit existeix una excel·lent transcripció a cura de Josep Mª Ollé: ANÒNIM, *Sucesos de Barcelona (1822-1835)*, edició a cura de Josep Mª OLLÉ i ROMEU, pròleg de Josep Benet, Barce-lona, Curial, edicions catalanes/Departament de Filologia catalana, Universitat de Bar-celona, 1981, 231 pags. + 2f., col. Biblioteca Torres Amat, 11. Les nostres cites son, pe-rò, de l'original manuscrit.

IMHB, *AAB*, 22.IV.34, ff. 122v-123, 2.V.34, f. 133v.

20. BC, *RJC, Copiador de Oficios*, 1834, Arx. 116, pp. 178-9, de 5.VII.34 a la Comissió de Fàbriques per tal de reunir amb urgència dades sobre els obrers, volum d'inversions fi-xes, volum de la indústria i del comerç assolits a partir de les mesures proteccionistes, per a preparar una exposició al govern en contra del lliurecanvi.

21. Vapor, 6.VII.34, p. 1; AAEF, *CPCB*, vol. 8, f. 80, on s'assenyala la repetició al Vapor d'articles a favor del proteccionisme.

políticament, es contemplava amb una certa inquietud per l'antítesi que representaven respecte del sistema liberal moderat que s'estava construint ⁽²²⁾. La preocupació de l'autoritat militar de Catalunya per la presència al Principat d'alguns emigrats tornats recentment de l'exili s'havia traduït en l'establiment d'una vigilància severa, de tal manera que, a finals del mes de maig, s'havia arribat a ordenar llur expulsió de Barcelona i fins i tot de Catalunya ⁽²³⁾. Aquesta mesura, però, no tan sols no suprimeix la seva acció política, sinó que facilita arguments per a acusar de despòtics el govern i els seus servidors ⁽²⁴⁾, alhora que es manté un proselitisme actiu per a ampliar les seves bases entre els funcionaris civils i militars ⁽²⁵⁾.

Si a la primera meitat del 1834 els intents dels fabricants catalans per cridar l'atenció del govern envers llurs interessos havien evidenciat l'existència d'un risc pel que fa a l'atur generalitzat -que en alguns casos es va arribar a materialitzar- sembla bastant evident que és a partir dels inicis de la segona meitat de l'any quan, en acostar-se clarament el còlera a Catalunya, es concreta l'amenaça de l'atur, inherent a l'agreujament de les dificultats econòmiques. Ara comença a prendre força, amb major consistència que abans, la idea de desenvolupar un pla de construcció de carreteres per a donar feina als aturats ⁽²⁶⁾; alhora, es comença a veure que el recurs habitual a la beneficència pública és absolutament insuficient per a afrontar la situació de misèria que apareix en aquests moments ⁽²⁷⁾.

Quan es va evidenciar que la incidència de l'epidèmia al Principat era inevitable, de manera immediata i davant l'opinió pública, es presentà com un cercle viciós la incidència del còlera, les dificultats econòmiques i la problemàtica social. La malaltia s'apropava i els cordons sanitaris que s'establien i que eren considerats ineficaços promocionaven un ambient d'inquietud i distorsionaven l'econo-

22. *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* (BOPB), 24.VI.34, n° 12 pp. 54-55. Adjunta es troba la circular n° 12 reservada de la Subdelegación General de Policía del Principado de Cataluña del 25.VI.34, on es mana la persecució del fulletó: «Apuntes a la nación española sobre el Estatuto Real» destacant la seva finalitat perillosa de «(...) llevar a cabo los planes desorganizadores de la anarquía...».
23. ADB, *Dos Sicilias a Embaixada a Madrid*, 27.V.34, n° 60, i 2.VIII.34, n° 75, ALCALA GALIANO, Antonio, *Obras escogidas*, Madrid, Atlas, 1955, Biblioteca de Autores Españoles, 2 vols., II, p. 296, on es dona testimoni que els liberals avançats havien començat a treballar intensament.
24. AAEF, *CPCB*, vol. 8, f. 104, 15.VII.34
25. BOPB, n° 20, 22.VII.34, pp. 85-7, circular del 19.VII.34, on es trasllada en cadena als Justícies dels pobles normes i instruccions des del 31.V.34 sobre les societats secretes.
26. Vapor, 1.VII.34, pp. 2-3.
27. IMHB, *Oficios*, 1834, 3.VII.34, ff. 213v-217v, conflicte entre l'Ajuntament i la Casa de Caritat per tal d'atendre als seus pobres «respectius».

nia, augmentant sistemàticament l'atur i la misèria, fets que, al seu torn, eren camp adobat per a la incidència del còlera ⁽²⁸⁾.

Tanmateix no ens ha d'estranyar que en preconitzar mesures preventives envers el contagi del còlera, es fessin, juntament amb les lògiques admonicions sanitàries i higièniques, algunes observacions d'indubtable preocupació social. Realment, feia temps que s'havia imaginat una situació ideal en la qual el còlera incidiria el menys negativament possible, però una circumstància tan utòpica en la qual es patís el còlera sense parlar-ne, sense tenir consciència dels morts, sense trencar la normalitat comercial i laboral, era impossible que pogués esdevenir ⁽²⁹⁾. I, evidentment, aquest no era el cas a Catalunya a mitjans del 1834, i més quan la conflictivitat política podia utilitzar, com passà, tot aquell conjunt de problemes en funció dels interessos de partit ⁽³⁰⁾. Per tant, malgrat la preocupació que la malaltia en sí mateixa comportava, el que més preocupava era la vessant social de les seves conseqüències; es per això que des dels primers moments trobem una línia d'actuació orientada a restar possibilitats a la conflictivitat: com una mesura sanitària més, però situada en primer lloc, es preconitza l'emigració de la ciutat al camp, especialment dels sectors més depauperats que lògicament eren els que, en primer lloc, podien manifestar-se «negativament» contra la conseqüència sanitàries i laborals de l'epidèmia i que podien constituir, per tant, un focus potencial de descontent; d'altra banda, per a contribuir a mantenir la calma s'obriren espectacles i diversions públiques gratuïtes ⁽³¹⁾. El coneixement dels fets del 17 de juliol a Madrid, on la violència popular s'havia dirigit contra establiments religiosos acusant-los d'enverinar les fonts i de propagar el còlera ⁽³²⁾, i la possibilitat d'una reacció semblant en diverses poblacions catalanes, en les quals es feia als religiosos la mateixa acusació ⁽³³⁾, va acabar de relacionar

28. Vapor, 1.VII.34, p. 1; 3.VII.34, p. 3; 8.VII.34, p. 4.

29. Vapor, 8.XII.33, pp. 1-2.

30. ADB, *Dos Sicilies a Embaixada a Madrid*, 4.VI.34, n° 61.

31. Vapor, 6.VII.34, p. 3. Tanmateix aparegueren opinions contràries: «(...) ni amenazados como estamos del còlera conviene permitir la reunión de tantas gentes en días y horas tan calurosas...». IMHB, *AAB*, 15.VII.34, f. 219, tot deliberant entorn de les curses de braus.

32. LLAUDER, Manuel, *Memorias documentadas del teniente general don... en las que se aclaran sucesos importantes de la Historia Contemporánea en las que ha tenido parte el autor*, Madrid, Imp. Boix, 1844, doc. n° 41, pp. 67-69. DB, 24.VII.34, pp. 1730-31. BC, Ms. 737. *Sucesos*, f. 123.

33. TODA i GÜELL, Eduard, *La destrucció de Poblet, 1800-1900*, Poblet, Monestir, 1935, pp. 143-4: el 24.VII.34 el governador civil de Tarragona, Satorres, publicà un manifest demanant que no es donés crèdit als rumors dels revolucionaris que atribuïen el còlera a l'enverinament de les aigües realitzat pels religiosos.

TODA i GÜELL, Eduard, *Los conventos de Reus y su destrucción en 1835*, Reus, Centre de Lectura, 1930, p. 14.

definitivament el còlera amb l'ordre públic i l'estabilitat social, i amb això la situació d'atur laboral vigent a mitjans del 1834 adquirí greus proporcions ⁽³⁴⁾.

Els fabricants havien procurat unificar criteris en la gestió de les seves empreses per tal que no es produïssin greuges comparatius i no es possibilitessin abusos laborals que provoquessin protestes solidàries del món obrer ⁽³⁵⁾, però la font del problema ara ja no eren les discrepàncies entre capital i treball, sinó la crisi econòmica que progressivament anava estenent l'atonía fabril i, en conseqüència, amplificant l'atur forçós. Amb la complaença lògica de les autoritats civil i militar, la Junta de Comerç, que pressionava en contra del contraban i a favor del proteccionisme, projectà, a l'agost, un programa d'ajuts al sector fabril per tal d'evitar la imminència d'un acomiadament forçós i massiu dels treballadors; així, a aquells fabricants que es comprometessin a mantenir el nivell d'ocupació a les seves empreses els serien avançades quantitats a un 0,5% d'interès mensual, que es destinaria a beneficència, amb la garantia de gèneres valorats en un 30% per sobre de la quantitat avançada. La Comissió de Fàbriques va exigir unes condicions creditícies millors -un 1% d'interès anual i préstecs en diners per valor del 80% del gènere deixat en dipòsit- però la Junta no modificà la seva oferta i la iniciativa no va tenir l'acolliment esperat perquè els fabricants van mantenir l'exigència d'un es de condicions millors ⁽³⁶⁾. Per tant, les fàbriques, malgrat la pressió de les autoritats per tal de mantenir els llocs de treball, continuaren acomiadant treballadors, i el ròssec de la manca de treball amb prou feines podia ésser pal·liat amb els escasos fons públics destinats a promoure alguna ocupació o a cobrir les necessitats de beneficència esricta ⁽³⁷⁾. A mitjans d'agost tot just acabava d'iniciar-

34. Circular adjunta a l'edict de Llauder de 30.VII.34, BOPB, n° 25, 8.VIII.34, p. 110, on es diu a l'edict que les autoritats han de «(...) procurar que por ningún pretexto se altere el orden y tranquilidad, pues que siendo bien notorio que la inquietud es el más poderoso agente para agravar los efectos del mal y difundir sus estragos, deberán emplear las medidas convenientes a la consecución de aquel, valiéndose de la fuerza con toda decisión si fuera necesario.»

35. CARRERA PUJAL, *Cataluña política*, III, p. 54, el 27.VII.34 s'acorda en una reunió general que el tir de les peces no superi les 34 canes, excepció feta de les empeses, la longitud de les quals dependrà del criteri del fabricant però aquest abonarà l'excés sobre la mesura citada.

36. BC, *RJC, Acuerdos*, Arx. 49, 1834, 1.VIII.34, ff.233-235 i 7.VIII.34, ff.251v., *Copiador de Oficio*, Arx. 116, pp. 248-9 al Capítol general, i *Copiador de Cartas*, Madrid, Arx. 98, sense foliar, del 2.VIII.34, a la Reina.

37. DB, 10.VIII.34, pp. 1868-69, Ban de l'Ajuntament en què s'obra una subscripció popular per tal de solucionar la manca de fons. IMHB, *Oficios*, 10.VIII.34, f. 265, carta al Governador civil per tal de que pressioni la Junta de Comerç i els fabricants a fi i efecte que pensin algun mitjà positiu per frenar l'atur i es continuï treballant. BC, *RJC, Acuerdos*, Arx. 49, 11.VII.34, ff. 254-254v, quan la Junta decideix recolzar la iniciativa de l'Ajuntament de Barcelona.

se un pla de millores viàries a tota Catalunya que únicament ocupava un miler d'obers, ja que tan sols es treballava a la carretera de Barcelona a Montcada, en tant que per a la resta encara es tramitava l'expedient corresponent ⁽³⁸⁾.

La pressió que s'acumulava en el si de la societat catalana havia de trobar una sortida, en tant que l'acció política del liberalisme avançat l'orientava fàcilment vers l'hostilitat popular contra els eclesiàstics i vers el descontent intern de la milícia urbana. Les violències contra eclesiàstics viscudes ja a l'abril-maig i els recents moments de temor -juliol-, quan foren atacats els convents de Madrid, palesaven un anticlericalisme prou arrelat a la consciència popular que ara, amb un comportament quotidià amenaçador, s'intensificava tot continuant de fer responsables els eclesiàstics, globalment acusats de connivència amb el carlisme, de totes les dificultats existents, extenen fins i tot la queixa envers unes autoritats acusades de debilitat en la repressió ⁽³⁹⁾. Els grups de la Milícia urbana havien experimentat des dels moments inicials de la seva creació pràctica fins a mitjans del 1834 una evolució important en la seva composició interna: els seus efectius, molt lligats inicialment als sectors moderats de la societat catalana i enquadrats per aquells grups que més directament havien connectat amb el canvi polític del 1832, havien anat deixant pas, per les dificultats del servei en campanya contra el carlisme, a aquells altres grups de la societat afectats per problemes vitals que substancialment es movien per la necessitat d'assegurar la subsistència i que políticament podien ésser favorables a plantejaments radicals. A més, hi havia també dificultats amb l'oficialitat encarregada de dirigir aquests cossos armats, oficialitat que era pressionada intensament pels liberals avançats i a la qual la marginació en la que creia estar, per part d'una administració substancialment ineficaç, creava un malestar polític ⁽⁴⁰⁾. Però el major problema el plantejà la manifestació pública de descontent, el 15 d'agost del 1834, de la tropa de Voluntaris, en no rebre puntualment la paga pels dies de servei. El control d'aquest motí va fer necessària la intervenció de la tropa regular ⁽⁴¹⁾.

38. DB, 24.VIII.34, p. 1979, escrit de Llauder del 14.VIII.34.

39. BC, Ms. 737. Sucesos, ff. 124v-126v.

40. AAEF, CPCB, vol. 8, 1.VII.34, ff. 65-66, carta on s'assenyalen els problemes d'en Llauder respecte dels oficials de la Milícia urbana pels nomenaments que no acaben d'arribar, 22.VII.34, ff. 111-112 sobre la pressió exercida pels liberals avançats a la Milícia.

41. CRESPI, *Diario de Memorias de Barcelona*, p. 45. AAEF, CPCB, vol. 8 16.VIII.34, f. 168v. BC, Ms. 747. Sucesos, f. 126v. ADB, *Dos Sicilies a Embaixada a Madrid*, de 16.VIII.34, n° 78; al *Ministeri d'Afers Exteriors (MAE)*. Nàpols, 19.VIII.34, n° 111. El Catalán, 15.XI.34, p. 208 i 21.XI.34, pp. 233-4.

El clima de desconfiança social que s'anava gestant derivà en última instància en la fugida de Barcelona d'aquells que se sentien amenaçats, no solament pel que feia a la seva salut, donada la proximitat del còlera, sinó substancialment pel que tocava a la seva posició o riquesa, donada l'agitació que s'anava extenent entre els sectors necessitats de la població. Amb l'excusa d'adoptar precaucions contra la malaltia i de mantenir-se lliure del contagi, es buscava el refugi segur de les residències campestres, àdhuc de l'estranger. Aquest èxode ràpid, ja fos motivat simplement pel còlera, ja ho fos pel temor social, no podia menys d'agreujar el problema de confrontació social, en veure els pobres sense ocupació com les diferències de classe els comdarnaven de manera irritant a ésser l'objectiu primordial de la malaltia i en sentir-se fins i tot deixats de la mà de Déu per l'èxode de funcionaris i metges ⁽⁴²⁾. Però entre els que fugien de la malaltia i de l'agitació social i els que tenien de restar inermes enfront de les circumstàncies negatives que els aclaparaven, s'establí un lligam de solidaritat forçosa a partir de les mesures dictades per les autoritats de Barcelona, que assenyalaven, com a condició necessària per a l'obtenció del passaport o del salvaconduite, el nomenament, per part dels que marxaven, d'un apoderat amb plenes facultats que disposés dels seus béns i respongués a les contribucions extraordinàries que la situació podia forçar a establir ⁽⁴³⁾.

Preocupà la incidència sanitària de la malaltia, les possibilitats dels hospitals existents i la capacitat mèdica per a afrontar l'epidèmia, i s'adoptaren administrativament àmplies mesures per a canalitzar la informació sobre l'evolució del còlera a Catalunya i també per a desplegar la màxima eficàcia en la lluita per a neutralitzar-lo i desarrelar-lo. Però hi va haver una especial preocupació per a evitar que la incidència de la malaltia tingués derivacions socials que afectessin l'estabilitat del sistema; en aquest sentit les mesures estructurades sanitàriament foren completades amb una actuació de caire psicològic que en certa manera apuntava a mantenir perfectament enquadrada la majoria de la població. La instrucció sobre el comportament a seguir davant el còlera, dictada per la Junta de Sanitat de Barcelona, a l'inici de l'amenaça de l'epidèmia insistia «en evitar tristezas y abatimientos» ⁽⁴⁴⁾ i la normativa que a l'agost distribuïa la

42. AAEF, *CPCB*, vol. 8, 16.VIII.34, ff. 167-8. CRESPI, *Diario*, p. 46, cita el fet que pel 16.VIII.34 son més de 7.000 les famílies que han fugit de Barcelona, a la p. 54 menciona que han estat tramitats més de 70.000 passaports. ADB, *Dos Sicilies a Embaixada a Madrid*, n° 80. 20.IX.34, i *Dos Sicilies a MAE. Nàpols*, n° 116, 5.IX.34.

43. DB, 16.VIII.34, pp. 1918-9, ban de l'Ajuntament de 15.VIII.34 IMHB, *Oficios*, 14.VIII.34, ff. 274v-275, al *Delegat de Policia*.

44. *Vapor*, 13.VII.34, pp. 3-4.

Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona, recalrava la importància de l'obediència al govern i fonamentava les bases de la prevenció en la tranquil·litat i en el manteniment de la normalitat ⁽⁴⁵⁾.

Es pot concloure que el que es plantejava, en el fons, era una actitud d'intentar resistir el pas de l'epidèmia sense que s'alterés notablement la situació establerta, en el convenciment que un cop normalitzada la situació sanitària desapareixerien els brots de discontent i de protesta que en aquells moments, d'una forma o d'altra s'estaven manifestant, i més quan moltes vegades no eren altra cosa que el reflex d'un greuge o problema puntual, sense cap rerafons conscient, i que tal com es presentaven també podien ésser solucionats amb remeis puntuals i concrets. Hi hagué un interès evident per a desdramatitzar al màxim la situació, i en primer lloc s'intentà ocultar l'evidència de la malaltia, prohibint als metges que acceptessin públicament com a resultat del còlera algunes de les defuncions que des de l'agost començaven a sovintejar ⁽⁴⁶⁾, al temps que es practicava la conducció reservada dels cadàvers dels colèrics al cementiri directament des dels seus domicilis, pels carrers més apartats o per les muralles i sense passar per l'Església ⁽⁴⁷⁾ i s'ordenava que l'administració del viàtic i de l'extremaunció es fes de la manera més discreta possible, sense l'acompanyament solemne pels carrers ⁽⁴⁸⁾ així com que se celebressin discretament els funerals ⁽⁴⁹⁾.

La insolidaritat social davant el problema fou evident: prevalia amb molta freqüència el desig de l'interès individual immediat sobre qualsevol altra consideració, i així, al costat del «boom» de remeis i medicaments que llavors varen proliferar, la comercialització dels quals produí, en bastants casos, importants beneficis, trobem fets anecdòtics com ara la notable especulació realitzada en el comerç de sangoneres, acaparades per tal d'eleva el seu preu al mercat ⁽⁵⁰⁾, o la negativa dels enterraments a conduir els cadàvers dels pobres al cementiri ⁽⁵¹⁾, o la introducció de contraban a la ciutat en els carros que servien per a conduir els cadàvers ⁽⁵²⁾, o la inhibició de l'estament mè-

45. *Fulletó Bonsoms*, n° 10538.

46. IMHB, *Oficios*, 6.IX.34, ff. 307-307v al President de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona.

47. IMHB, *Oficios*, 10.IX.34, ff. 313-313v al Governador civil. ADB, *Circulares*, 1834, de 14.IX.34, en què es trasllada la normativa del Governador civil i de 27.IX.34 les de l'Ajuntament.

48. IMHB, *Oficios*, 26.IX.34, ff. 333v-334, als vicaris generals de la Diòcesi de Barcelona.

49. ADB, *Circulares*, 1834, de 17.IX.34 on es traslladen les ordres de l'Ajuntament i del Governador civil.

50. Vapor, 8.IX.34, p. 4.

51. ADB, *Circulares*, 1834, 6.X.34.

52. IMHB, *Oficios*, 24.X.34, f. 378, al comandant del Resguardo

dic, amb excepcions individuals, en respondre a les apel·lacions municipals per tal d'establir un sistema assistencial permanent als pobres ⁽⁵³⁾.

La panoràmica de Barcelona al moment central de l'epidèmia era francament ombriva, retratada pels testimonis de l'època com un desert ple de dol i de misèria, els carrers del qual, buits i escassament freqüentats, amb prou feines recordaven, en una festa tan assenyallada com la de Tots els Sants, la bullicia pública i privada d'altres anys ⁽⁵⁴⁾.

Però durant la incidència de l'epidèmia del còlera a Barcelona, la conflictivitat social no va arribar a concretar-se en cap confrontació greu, generalitzada o profunda; tanmateix, el còlera deixà altres ròssecs -a més del record dels morts o els orfes- en la consciència col·lectiva popular, la qual polaritzava el seu disgust envers els notables de tota mena -autoritats, funcionaris, metges..., rics en definitiva- que eren considerats, amb raó o sense, com a integrants de l'èxode multitudinari que s'havia experimentat durant l'epidèmia; envers els eclesiàstics, els quals relacionava amb l'origen de la malaltia i amb els greus problemes del carlisme; envers el règim polític, en última instància, presentat com absolutament ineficaç, quan no poc interessat, per solucionar els problemes materials que els aclaparaven.

I així, sobre el substrat del 1834 s'anà gestant, doncs, una ambientació que constituí una de les arrels significatives de l'estiu del 1835.

Sant Pere de Vilamajor,
Desembre del 1982

53. IMHB, *Oficios*, 11.XI.34, ff. 409-412.

54. ADB, *Dos Sicilies a MAE. Nàpols*, n° 124, 17.X.34, a *Embaixada a Madrid*, n° 86, 29.X.34. Vapor, 9.X.34, p. 3 i 2.XI.34, p. 6.

